

Een open oog voor de Balkan

De inzet van het 306 Squadron boven voormalig Joegoslavië 1993-1999

drs. P.E. van Loo*

Inleiding

Reeds vanaf de Eerste Wereldoorlog vormt luchtverkenning een belangrijk *air power*-instrument. Ook binnen de Nederlandse militaire luchtvaart werd deze taak spoedig ter hand genomen. Met de oprichting van het 306 Squadron in 1953 kreeg de Koninklijke Luchtmacht een eenheid ter beschikking die zich specialiseerde in luchtverkenning. Het eerste en enige fotoverkenningssquadron van de KLu werd begin jaren negentig uitgezonden naar de Italiaanse vliegbasis Villafranca om te gaan deelnemen aan de operatie *Deny Flight*. Het zou het begin zijn van een ongeveer vijf en een half jaar durend verblijf in Italië.

In dit artikel wordt teruggekeken op deze periode. Allereerst wordt ingegaan op de speciale status van het 306 Squadron binnen de KLu en de gevolgen die de invoering van de RF-16 had voor deze eenheid. Vervolgens zal de inzet boven voormalig Joegoslavië aan de orde komen. Naast de inzet tijdens de operaties *Deny Flight* en *Deliberate Force* wordt ingegaan op de inspanningen die meer recentelijk tijdens de operatie *Allied Force* zijn geleverd. Het artikel wordt afgesloten met een conclusie en enige *Lessons Learned*.

'Buitenbeentje'

Van oudsher vormde het 306 Squadron als enige luchtverkenningseenheid een 'buitenbeentje' binnen de F-16-'gemeenschap' van de KLu. In tegenstelling tot andere squadrons die zich voornamelijk concentreerden op de luchtverdedigings- of de grondaanvalstaak, focuste 306 zich lange tijd uitsluitend op luchtverkenning. Naast speciaal voor de luchtverkenningstaak opgeleide vliegers, beschikte het 306 Squadron over een wat uitgebreidere organisatietafel met een gespecialiseerde technische dienst, een grote *intell*-sectie waarvan fotoanalisten, zogenaamde *photo inter-*

preters (PI), deel uitmaakten en personeel van de ontwikkelcentrale, de zogeheten *mobile film processing unit* (MFPU).

Voorts kon de sinds 1969 op Volkel gestationeerde eenheid al tijdens de Koude Oorlog worden beschouwd als een flexibel inzetbare eenheid. In geval van oorlog zou het 306 Squadron namelijk worden gestationeerd op de 'slappende' vliegbasis De Peel. Om dit snel te kunnen realiseren, beoefende de luchtverkenningseenheid tot halverwege de jaren negentig regelmatig de verplaatsing naar de luchtmachtbasis nabij Venray. Het wekte dan ook geen bevreemding

Nederlandse F-16's van het 306 en 315 Squadron op de Italiaanse vliegbasis Villafranca, begin april 1993. Op de voorgrond een RF-16 van de KLu-fotoverkenningseenheid (Bron: Sectie Luchtmachthistorie, Staf BDL)

* De auteur is wetenschappelijk medewerker van de Sectie Luchtmachthistorie.

dat met de herschikking van de NAVO-strijdkrachten na de Koude Oorlog het 306 Squadron vanaf 1 januari 1995 werd ingedeeld bij de snel inzetbare eenheden van de NAVO, de zogenaamde *immediate reaction forces* (IRF).

Swing-role met de RF-16

Sinds de oprichting opereerde het 306 Squadron achtereenvolgens met de Republic F-84E/G *Thunderjet*, de Lockheed RT-33A, de Republic RF-84F *Thunderflash*, de Lockheed RF-104G *Starfighter* en de General Dynamics RF-16A/B. Voor het maken van opnamen beschikt het 306 Squadron sinds oktober 1974 over 22 Orpheus luchtverkenningssystemen. De apparatuur bestaat uit een bijna vier meter lange 'torpedovormige' gondel die onder de romp wordt meegevoerd. Daarin bevinden zich vijf daglichtcamera's voor 'natte' filmopnamen en een infrarood camera. Het Orpheus-systeem is bij uitstek geschikt voor het uitvoeren van luchtverkenningssmissies op lage hoogte – tussen de honderd en drieduizend voet – met hoge, supersonische, snelheid.

Met name de introductie van de F-16 bij het squadron, vanaf 1983, bracht een omslag op het operationele vlak teweeg. Spoedig na het bereiken van de operationele status met de RF-16 in mei 1986, beperkte het squadron zich anders dan voorheen niet langer tot het vliegen van slechts luchtverkenningssmissies, maar werd ook aandacht besteed aan de luchtverdedigingstaak. In tegenstelling tot de *Starfighter* beschikte de luchtverkenningssmissie van de F-16, de RF-16, wél over (lucht-lucht) bewapening zodat men voortaan ook een eventuele confrontatie in de lucht kon aangaan zonder dat daarbij de uitvoering van de vluchtopdracht in gevaar hoefde te komen.

Het 306 Squadron werd daarmee de eerste Nederlandse eenheid waarbij het in de jaren tachtig uitgedachte *swing-role*-concept – officieus, maar

Een KLu-militair werkend aan het Orpheus-systeem op de Italiaanse vliegbasis Villafranca (Bron: Sectie Luchtmachthistorie, Staf BDL)

toch – daadwerkelijk werd toegepast. Het *swing-role* principe voorzag namelijk in het uitvoeren van meerdere taken door één type jachtvliegtuig, soms zelfs gedurende één en dezelfde missie. Officieel echter, ging het 306 Squadron pas vanaf 1993 volgens het *swing-role*-concept de luchtverdedigings- en luchtverkenningstaak uitvoeren.

In Nederland werd de meeste oefentijd in beslag genomen door het oefenen met F-16's in de luchtverdedigingsconfiguratie. Daaraan droeg onder meer de geluidshinderproblematiek bij. Doordat het vliegen van oefensorties op lage hoogte vanaf medio jaren tachtig steeds meer aan banden werd gelegd, vonden de luchtverkenningssmissies nadien enkel nog tijdens grootschalige oefeningen in de Verenigde Staten en Canada, respectievelijk *Red Flag* en *Maple Flag*, en bij laagvlieg-oefeningen vanaf de vliegbasis Goose Bay, eveneens in Canada, plaats.

De verplaatsing van de luchtverkenningssorties naar Canada en de Verenigde Staten hadden een nadelig bijkomend effect op de geoefendheid

van de fotoanalisten van het 306 Squadron. In Noord-Amerika opereerden de Nederlandse vliegtuigen immers voornamelijk boven uitgestrekte maar dunbevolkte gebieden waardoor het aanbod aan bruikbare foto's voor de *photo interpreters* daalde.

Operationeel-technisch bood de F-16 meer voordelen dan zijn voorgangers. Zo bleek het niet langer noodzakelijk het laatste stuk naar het te fotograferen doel op een hoge snelheid in een strikt rechte lijn aan te vliegen. Met de wendbare F-16 kon veel meer zigzaggend een foto doel worden benaderd, daarbij gebruik makend van de natuurlijke omgeving. Het verminderde de kwetsbaarheid van de fotoverkenner voor grond-luchtwapens aanzienlijk. Voorts werd begin jaren tachtig met de naderende introductie van de F-16 ook het opereren op individuele basis vaarwel gezegd.

Voortaan ging men de missies uitvoeren in een 'paartje' van twee vliegtuigen. De vliegers konden elkaar zo ondersteunen tegen dreigend gevaar. Bovendien kon het te fotograferen

Een fotoanalist van het 306 Squadron verdiept zich met een stereoscoop in de luchtopnames gemaakt boven Bosnië, september 1995 (Bron: Sectie Luchtmachthistorie, Staf BDL)

doel door gebruik te maken van twee fotoverkenners beter worden bestreken.

Eén belangrijk aspect van de operationele inzet van het 306 Squadron veranderde evenwel niet met de invoering van de RF-16: hoewel het Orpheus-systeem bij de overgang van de F-104 naar de F-16 op een klein aantal punten werd aangepast, bleef men de luchtverkenningmissies voorlopig op lage hoogte uitvoeren. Al bij de eerste crisisbeheersingsoperatie die zich aandiende zou de KLU-luchtverkenningseenheid daarvan de negatieve consequenties ondervinden.

Operatie Deny Flight

In hetzelfde jaar als de officiële invoering van het *swing-role*-concept – 1993 dus – werden voor het eerst KLU F-16's naar het buitenland uitgezonden. In april werden Nederlandse jachtvliegtuigen naar de Noord-Italiaanse vliegbasis Villafranca gedirigeerd om te gaan toezien op de naleving van de op 31 maart 1993 aangenomen VN-resolutie 816. Deze herbevestigde een eerder genomen VN-besluit uit 1992 om een vliegverbod boven Bosnië-Herzegovina in te stellen, maar ging nu verder door de inzet van NAVO-vliegtuigen die de naleving van de resolutie desnoods

met geweld moesten afdwingen.

De Nederlandse deelname zou initieel bestaan uit achttien F-16's. Omdat door de NAVO kenbaar zou zijn gemaakt dat er behoefte was aan luchtverkenningcapaciteit, besloot de toenmalige bevelhebber der luchtstrijdkrachten, luitenant-generaal H.J.W. Manderfeld, tot uitzending van een mix van twaalf toestellen van het 315 Squadron van de vliegbasis Twenthe voor de luchtverdedigingstaak en zes RF-16's van het 306 Squadron van de vliegbasis Volkel.

Op 7 en 8 april werden de eerste twaalf F-16's, waaronder vier RF-16's, naar Villafranca overgevlogen. Om luchtverkenningmissies op voldoende wijze te kunnen uitvoeren diende ook de nodige grondapparatuur te worden overgebracht. Op 8 april arriveerde daarvoor het materieel en personeel van de *mobile film processing unit* – bestaande uit dertien auto's en vrachtwagens – op de Italiaanse basis.

Zes dagen Villafranca

Hoewel het Nederlandse aanbod om luchtverkenningvliegtuigen te leveren aanvankelijk met beide handen werd aangegrepen – drie dagen voor de start van *Deny Flight* waren nog slechts twee landen, Frankrijk en Nederland, met in totaal tien luchtverkenners over de brug gekomen – bleek spoedig dat de behoefte aan tactische luchtverkenning kleiner was dan vooraf ingeschat. Na een aantal trainingsmissies werd van hogerhand besloten de vier RF-16's voortijdig naar Nederland terug te sturen. Op 14 april keerden de toestellen terug op de thuisbasis Volkel.

De verkenningcapaciteit van het Nederlandse F-16 detachement werd vervangen door zes extra toestellen van het 315 Squadron, eveneens in de luchtverdedigingsconfiguratie.

Aan de terugzending van de RF-16's van het 306 Squadron lag een aantal redenen ten grondslag. In de eerste plaats waren bij het begin van de ope-

ratie op 12 april nog pas 42 van de beoogde 72 jachtvliegtuigen voor het uitvoeren van de luchtverdedigingsmissies, de zogenaamde *combat air patrols* (CAP's), beschikbaar. De detachementen van Groot-Brittannië en Turkije bijvoorbeeld, waren bij de aanvang van *Deny Flight* nog niet gereed voor inzet. Aangezien de nadruk van de operatie toch voornamelijk lag op het controleren van het vliegverbod, werd het van belang geacht om het aantal jachtvliegtuigen met een luchtverdedigingstaak uit te breiden.

Voorts, en dat was misschien wel de belangrijkste reden, bleek op 9 april tijdens een bezoek van de *Commander Allied Air Forces Southern Europe* (COMAIRSOUTH), luitenant-generaal J.W. Ashy, aan het Nederlandse detachement in opbouw, dat men er in Napels vanuit was gegaan dat de Nederlandse fotoverkenner geschikt waren voor het opereren op middelbare hoogte. Nadat de COMAIRSOUTH door de KLU-detachementsleiding werd medegedeeld dat de RF-16's in beginsel slechts geschikt waren voor operaties op lage hoogte werd snel duidelijk dat er geen plaats was voor de RF-16's. Hoewel het 306 Squadron ook een luchtverdedigingstaak kon vervullen, werd na ampele overwegingen toch besloten de fotoverkenningvliegtuigen niet hiervoor aan te wenden, maar om te ruilen voor vliegtuigen en vliegers van de vliegbasis Twenthe.

Uit logistiek opzicht was het kosten-effectiever om de operatie vanuit één basis, in dit geval Twenthe, te ondersteunen. De verkenningvliegtuigen van het 306 Squadron, die bovendien nog niet over de opgewaardeerde 220-E motor beschikten, werden daarop teruggevlogen naar Volkel. Over de voortijdige terugkeer naar Nederland was men begrijpelijkerwijze binnen de KLU en in het bijzonder bij het 306 Squadron teleurgesteld.

Knife Edge

Eenmaal terug op Volkel ging een aantal sleutelfunctionarissen van het

306 Squadron vervolgens aan de slag om procedures en tactieken te ontwikkelen die het met de bestaande apparatuur wél mogelijk moesten maken om boven de drieduizend voet redelijke foto's te maken. Dit resulteerde uiteindelijk in de zogenaamde *knife edge*-tactiek. De idee daarvoor werd ingebracht door een fotoanalist van de KLU luchtverkenningseenheid. Zijn voorstel werd uitgetest en verder uitgewerkt door enkele vliegers van het squadron.

In essentie bestond de tactiek uit het zo'n tachtig graden naar één kant laten overhellen van de F-16 waarbij de vlieger de vleugeltip als richtmiddel gebruikte. Door het toestel een vijftiental seconden in deze positie, de *knife edge*, te brengen werd de camera met de grootste resolutie loodrecht boven het te fotograferen object gemanoeuvreed. Hoewel op deze manier de beste opnamen konden worden gemaakt, betekende het zowel voor het vliegtuig als voor de vlieger een extra belasting. Naast de *knife edge*-tactiek werden ook procedures ontwikkeld om met een formatie van twee toestellen vanaf middelbare hoogte 'even kort naar beneden te gaan, foto's te maken en weer omhoog te klimmen'. Er werd zelfs regelgeving opgesteld om dit ook tijdens slechte weersomstandigheden te kunnen uitvoeren.

Naast het concipiëren van nieuwe tactieken en procedures werd in dezelfde periode ook de uit de Koude Oorlog stammende opleidingssyllabus voor nieuw bij het squadron geplaatste vliegers aangepast omdat deze voornamelijk was gericht op het in een snel tempo en vanaf lage hoogte herkennen van vijandelijke systemen. Ook diende de vlieger inschattingen te kunnen maken over kenmerkende aspecten van gefotografeerde doelen. Bij het opereren op middelbare hoogte bleek dit niet langer toepasbaar en werd veel meer volgens procedures gewerkt. Het trainingsprogramma werd hierop aangepast en verlicht. Van de vliegers werd voortaan minder specialistische kennis vereist. Spoe-

dig bleek wel dat de 'traditioneel opgeleide' vlieger een veel gedetailleerder verslag van een missie kon leveren, dan de volgens de nieuwe opleidingssyllabus opgeleide vliegers. Voorts bleek de tijdens de Koude Oorlog opgeleide vlieger door zijn hogere getraindheid veel beter en sneller in staat een goede identificatie van het doel te maken. Door de nieuwe wijze van opereren loonde het evenwel niet om nog langer de oude, intensieve luchtverkenningsopleiding voor vliegers voort te zetten.

Verdere escalatie in Bosnië-Herzegowina

Ondertussen leidden de ontwikkelingen in Bosnië-Herzegowina geenszins tot een stabielere situatie. Nadat in het voorjaar van 1993 eerst Srebrenica en later ook Zepa, Gorazde, Bihac, Tuzla en Sarajevo tot zogenaamde *safe areas* waren verklaard, bleek binnen de NAVO-luchtvloot behoefte te bestaan aan vliegtuigen om een eventuele escalatie van geweld tegen te kunnen gaan.

In juli 1993 kregen daarom zes van de op Villafranca aanwezige F-16's de grondaanvalstaak opgedragen. Dit bleek ook nodig want reeds eind juli 1993 liep de situatie uit de hand toen Bosnische Serviërs een groot offensief in de omgeving van Sarajevo begonnen. Tot een inzet met militaire middelen kwam het op dat moment nog niet en in oktober trokken de Bosnische Serviërs zich terug van de door hen bezette bergen Bjelasnica en Igman.

Nauwelijks enkele maanden later laaide het geweld weer op toen de Bosnische Serviërs op 5 februari 1994 een marktplein van Sarajevo met mortieren bestookten, waarbij enkele tientallen doden vielen. Het resulteerde in een ultimatum: de Bosnische Serviërs dienden voor 20 februari hun zware wapens uit de directe omgeving, de zogenaamde *exclusion zone*, van Sarajevo te verwijderen of ze te plaatsen onder

supervisie van *United Nations Protection Force* (UNPROFOR).

Hoewel het ook nu niet tot een inzet van *air power* kwam, zorgde het wel voor een verandering van de samenstelling van het op dat moment uit veertien toestellen bestaande KLU-detachement op Villafranca. De resterende vier toestellen stonden in Nederland op een paraatheidsstatus van 48 uur. Twee van de acht in Italië aanwezige toestellen met een luchtverdedigingstaak werden geconfigureerd tot jachtbommenwerpers. Daarnaast werd de *stand-by*-status van de in Nederland achter de hand gehouden jachtvliegtuigen opgeheven. Er werden echter geen toestellen van

Leeuwarden – de vliegbasis die dat moment de uitzending leidde – maar vier RF-16's van het 306 Squadron van Volkel naar Villafranca overgevlogen. Het Nederlandse aandeel in operatie *Deny Flight* kwam daarmee opnieuw op achttien toestellen.

Toch naar Italië

Het bevel voor de overplaatsing van de vier fotoverkenners naar Villafranca bereikte op vrijdagmiddag 11 februari de vliegbasis Volkel. Nadat het betrokken personeel door de commandant vliegbasis op de hoogte werd gebracht van de aanstaande uit-

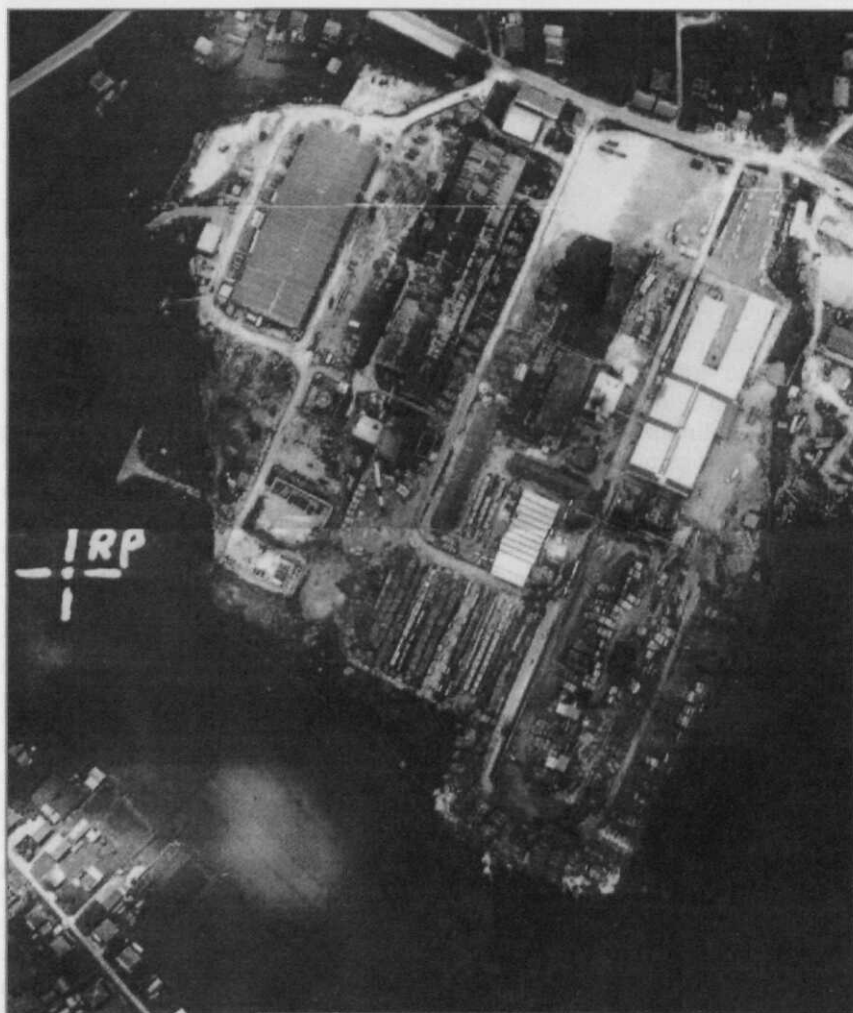
zending, werd nog diezelfde avond begonnen met de voorbereidende werkzaamheden.

De uit te zenden toestellen werden onder meer gemodificeerd op het gebied van de elektronische oorlogvoering. Voorts werd de MFPU – die kort tevoren juist uit Villafranca was teruggehaald – op vrijdagavond voersgeregeld gemaakt voor een nieuwe verplaatsing naar Zuid-Europa. Op 14 februari bereikte het materieel de plaats van bestemming. Een dag later meldde de ontwikkelcentrale zich rond het middaguur gereed voor inzet. Voorts werd in allerijl het uit te zenden personeel bijeengescharreld. Door het op dat moment op volle toeren draaiende carnavalsfeest kostte dit de nodige moeite.

Nadat het grootste deel van het personeel nog in het weekend met een F-27 naar Villafranca was overgevlogen, vertrokken op maandag 14 februari ook de vier RF-16's. Initieel ging de '306-component' bestaan uit ruim dertig militairen onder wie negen vliegers, drie fotoanalisten en zeven leden van de technische dienst.

Nog voordat het NAVO-ultimatum afliep, voltooiden de fotoverkenningsvliegtuigen op 17 februari 1994 hun eerste missies boven Bosnië-Herzegovina. Kort voor het verstrijken van de *deadline* bleek, onder meer uit opnamen van het 306 Squadron, dat de Bosnische Serviërs inderdaad gehoor hadden gegeven aan de eis van de VN en de NAVO.

Terwijl een openlijk conflict in de kiem was gesmoord, ging het Nederlandse detachement ook na de 20ste februari 1994 door met het uitvoeren van verkenningsvluchten. Reeds op 5 oktober 1994 werd de vijfhonderdste missie voltooid. Ondertussen was veel eerder al, op 6 maart, ook voor de eerste maal een *battle damage assessment*-missie (BDA) gevlogen door de RF-16's. Hierbij werd een doel gefotografeerd om de gevechtsschade vast te stellen. In dit geval betrof het een door mortiervuur beschadigde brug bij de stad Maglaj.

Op 11 juni 1998 werd in het kader van een *change detection*-missie de houtzagerij bij Glamoc in Bosnië-Herzegovina op de gevoelige plaat vastgelegd (Bron: Recce Intelligence Centre 311 Squadron)

Rond de jaarwisseling van 1998 verhuisde de Deployable Air Task Force naar Amendola nabij Foggia. In januari 1999 werden de luchtoperaties vanaf deze vliegbasis voortgezet. Op de foto vertrekken twee RF-16's voor de eerste missie vanaf het Zuid-Italiaanse vliegveld

(Bron: H. Keeris, Defensie Voorlichting)

Opwerking aflossing

Het danig uitgedunde 306 Squadron dat op de vliegbasis Volkel achterbleef kwam met de uitzending van veel personeel voor een niet veel minder uitdagende taak te staan. Niemand wist immers hoe lang de luchtverken- ners in Italië zouden blijven gestatio- neerd. Vanzelfsprekend diende de eerste groep uitgezonden van het 306 Squadron na de gebruikelijke zes maanden, in augustus 1994, te wor- den afgelost.

Om de continuïteit van de uitzending te kunnen waarborgen, diende het ervaringspeil van de meeste op Volkel achtergebleven vliegers te worden opgeschroefd. Naast drie of vier gevechtsgereede vliegers kon het 306 Squadron op dat moment evenwel enkel nog terugvallen op pas recent bij de luchtverkenningseenheid geplaatste vliegers.

Besloten werd middels een intensief opwerkingsprogramma de 'jonge garde' van het squadron in de korte periode die resteerde in versneld tempo gereed te maken voor de uit- zending. Naast een geplande laag- vliegessie vanaf Goose Bay werd besloten het 306 Squadron in juni als-

nog deel te laten nemen aan de Canadese oefening *Maple Flag*.

Hoewel daar, in tegenstelling tot wat gangbaar was boven Bosnië, voorna- melijk op lage hoogte werd geope- reerd, paste de oefening toch uitste- kend in het opwerkingstraject van de jonge vliegers. Het vliegen op lage hoogte zorgde voor een verhoogde belasting, die kon worden vergeleken met de extra spanning waaraan een jonge vlieger bij het opereren op mid- delbare hoogte boven een crisisge- bied als Bosnië-Herzegowina werd blootgesteld.

De versnelde opwerking werd tijdig voltooid. In augustus 1994 werden de op dat moment nog resterende acht vliegers van de fotovlucht afgelost door vijf collega's. Ook voor het ove- rige personeel kwam een einde aan de uitzending.

De component van het 306 Squadron in het KLU-detachement op Villa- franca was in die periode samenge- steld uit ruim twintig militairen. Begin februari 1995 werd ook deze groep – die inmiddels was uitgedund tot een dozijn mannen en vrouwen – op zijn beurt vervangen door een derde, opnieuw kleinere, 'club' van ongeveer tien militairen.

Naar een kortere uitzendperiode

Nog in 1994 werd het probleem van de uitzendduur aan de orde gesteld. De gebruikelijke uitzending van zes maanden bleek al spoedig een zeer zware belasting voor het 306 Squa- dron. Niet alleen dienden de operaties in Villafranca vanuit Volkel te worden ondersteund, ook moest het squadron continu mensen klaarstomen om een tijdige aflossing van het zich in Italië bevindende personeel te kunnen bewerkstelligen.

Met name op het personeel van het zogenaamde *werkcentrum recce* werd een zeer zware claim gelegd, simpel- weg omdat slechts een beperkt aantal militairen van deze (kleinste) afdeling van het squadron deel uitmaakten.

Daarnaast dreigden ook de alledaagse werkzaamheden en activiteiten van de luchtverkenningseenheid in het geding te komen door de steeds terug- kerende uitzendingen. Immers, waar andere eenheden zich na een verblijf op 'Villa' weer voor ten minste een jaar geheel op de reguliere werkzaam- heden konden richten, diende het 306 Squadron het F-16 detachement in Villafranca ononderbroken te onder- steunen met personeel en materieel.

Voorgesteld werd daarom, in tegenstelling tot de vigerende richtlijnen, het personeel van het 306 Squadron wél de mogelijkheid te bieden tot een frequentere roulatie. Nadat was overeengekomen dat aan bepaalde randvoorwaarden moest worden voldaan, werd dit toegestaan.

Vanaf de derde groep uitgezonden, *Recce-3*, ging de uitzendtermijn voor de militairen van de fotovlucht, al naar gelang hun functies, variëren. Zelden echter gingen de militairen van het 306 Squadron nadien nog voor een periode langer dan drie maanden naar Italië.

Luchtverkenning boven Bosnië in de praktijk

De fotoverkenningsmissies boven Bosnië-Herzegowina dienden aanvankelijk te worden uitgevoerd op een minimale hoogte van vijfduizend voet. De RF-16's gingen boven de Balkan volgens het eerder uitgedokterde *knife-edge*-principe werken. De kwaliteit van de foto's mocht daarbij gerust acceptabel worden genoemd. Dit nam niet weg dat men bij de operationele inzet van de Orpheus-pod op problemen stuitte.

Door het oneigenlijke gebruik van het oude, maar nog goede systeem werd de infrarood camera onbruikbaar en kreeg men te maken met een kleine beeldhoek omdat alleen de honderdvijftig millimeter lens nog kon worden gebruikt. Dit had tot gevolg dat fotoanalisten moeite hadden met het terugvinden van het plot, terwijl de vliegers door dezelfde beperking – en doordat de camera enigszins zijwaarts was gericht – slechts met moeite een doel konden bestrijken.

Het vliegen in de knife-edge is voornamelijk gebaseerd op een inschatting. Je gooit hem – nadat het doel is geïdentificeerd – 'op zijn kant' en je moet inschatten of het doel er zo op staat. Dat vergt dus wat training,

aldus een KLU-vlieger. Door de vleugeltip 'net boven het te fotograferen

doel te leggen' werd het doel precies in beeld gebracht.

Een dergelijke wijze van inzet werd in 1994 diverse malen onder operationele omstandigheden uitgevoerd. Dit was onder meer het geval op 21 november toen het vliegveld van Udbina werd gebombardeerd. Twee RF-16's legden samen met Franse *Mirage F-1CR's* en Britse *Jaguars* de resultaten van het bombardement vast. Twee dagen later vlogen twee luchtverkenners van het Nederlandse detachement opnieuw een BDA-missie, dit keer naar de omgeving van de Bihac-enclave waar eerder die dag een aantal SAM-batterijen door NAVO-toestellen was aangevallen. Ruim een half jaar later werden RF-16's wederom voor een soortgelijke opdracht ingezet: op 25 mei 1995 werden door twee KLU-vliegers opnames gemaakt van eerder gebombardeerde Bosnisch-Servische stellingen in de omgeving van Pale. Tijdens deze 'enerverende' missie werden tevergeefs twee SA-7 raketten op de Nederlandse vliegtuigen afgevuurd.

Toen een week later, op 2 juni 1995, de F-16C van de Amerikaanse kapitein-vlieger S. O'Grady boven Bosnië-Herzegowina werd neergehaald, leek dit aanvankelijk ook voor de inzet van de KLU-verkenningsvliegtuigen verstrekkende gevolgen te hebben. Niet alleen moesten voortaan alle boven Bosnië-Herzegowina opererende NAVO-vliegtuigen worden vergezeld door vliegtuigen die *suppression of enemy air defences*-bescherming (SEAD) konden bieden, ook mochten luchtverkenningsvluchten alleen nog op een minimale hoogte van tienduizend voet worden afgevoerd.

Met name deze laatste maatregel trof de KLU, omdat RF-16's met hun Orpheus-pod slechts op veel lagere hoogte hun taak konden uitvoeren. Daarop greep toenmalig bevelhebber der luchstrijdkrachten, luitenant-generaal Manderfeld, in. In een persoonlijk onderhoud met de COMAIR-SOUTH, luitenant-generaal M.E. Ryan, wist hij te bedingen dat de Nederlandse RF-16's als enige luchtverken-

ners van de NAVO hun taak op een lagere hoogte mochten blijven uitvoeren.

Operatie Deliberate Force

Ondertussen verslechterde de situatie in Bosnië-Herzegowina zienderogen. Nadat in mei 1995 een granaat in Tuzla al voor veel burgerslachtoffers had gezorgd, werd nog geen twee maanden later met de val van de moslimenclave Srebrenica opnieuw een hoofdstuk van ongeëvenaarde omvang aan de Bosnische tragedie toegevoegd.

Eind augustus 1995 tolereerden de VN de uitwassen van met name de Bosnische Serviërs niet langer. De mortieraanval op de markt van Sarajevo op 28 augustus 1995 was de druppel die de emmer deed overlopen. De VN besloten daarop tot militaire actie over te gaan. Daartoe werd eind augustus 1995 het Nederlandse detachement op Villafranca opnieuw op volle sterkte gebracht.

Nadat op dinsdag 29 augustus al vier F-16's van de vliegbasis Leeuwarden waren overgevlogen naar Italië, landden op 30 augustus rond 12.00 uur ook twee RF-16's van Volkel op Villafranca. Naast dertien vliegtuigen in de *swing-role*-configuratie, waren vanaf dat moment ook vijf fotoverkenningsvliegtuigen in Italië gestationeerd. Enige uren eerder, in de nacht van 29 op 30 augustus, was de NAVO op verzoek van de VN gestart met het bombarderen van Bosnisch-Servische doelen.

Deze luchtcampagne kreeg de code-naam *Deliberate Force* mee en moest het VN-ultimatum kracht bijzetten. De Bosnische Serviërs dienden zich in het vervolg te onthouden van terreuraanvallen op burgerdoelen. Daarnaast moesten zij het beleg van Sarajevo opheffen, hun zware wapens rondom de stad terugtrekken en weer actief gaan deelnemen aan de vredesbesprekingen.

Voorafgaand aan de luchtcampagne waren door onder meer Nederlandse RF-16's alle doelen in kaart gebracht.

"We hadden kasten vol met foto's", aldus een luchtmachtingewijde. Op 30 augustus werden voor het eerst Nederlandse F-16's voor grondaanvallen ingezet. Bij een aanval op het munitiecomplex nabij het dorpje Ustikolina en een artilleriestelling ten zuiden van Sarajevo werd een aantal MK-82 bommen afgeworpen. Kort na het bombardement werden beide doelgebieden door vliegtuigen van het 306 Squadron gefotografeerd.

Ook de daaropvolgende dagen werden de RF-16's herhaaldelijk ingezet voor het vastleggen van de schade die door de bombardementen was aangericht. Eenmaal terug op Villafranca werden de ontwikkelde foto's direct per auto naar het nabijgelegen Vicenza overgebracht. Hier bevond zich het *Combined Air Operations Centre* (CAOC) van waaruit sinds 1993 de luchtoperaties boven de Balkan werden geleid en aangestuurd.

Overigens bleken de BDA-missies niet alleen van waarde bij het vaststellen van de schade. Mede door de inzet van RF-16's van het 306 squadron werd tijdens *Deliberate Force* ook de aanvalstactiek enigszins aangepast. Aanvankelijk werd tijdens de bombardementscampagne voornamelijk gewerkt met 500-ponds bommen, MK-82's. Spoedig bleek echter dat deze bewapening niet het gewenste effect sorteerde. De MK-82's werden per tweetal met korte tussenpozen afgeworpen. Doordat ze bij het afwerpen van de zogeheten *triple ejector rack*-bommenrekken (TER) onder de vleugel iets naar buiten werden weggedrukt, bestond er een gerede kans dat de projectielen kort voor en achter het doel detoneerden, maar juist niet op het vooraf vastgestelde ideale inslagpunt.

Dit bleek onder meer uit het fotomateriaal dat door de RF-16's was vergaard. Er werd daarop besloten de aanvalsmethode iets aan te passen. Het detachement ging meer gebruik maken van 2.000-ponds MK-84 bommen, waarmee veel betere resultaten werden behaald.

Periode na de Dayton-akkoorden

Mede als gevolg van het beperkte lutoffensief trokken de Bosnische Serviërs uiteindelijk hun zware wapens terug uit de omgeving van Sarajevo en werd op 14 oktober 1995 een staakt-het-vuren bereikt. Dit maakte de weg vrij voor serieuze vredesonderhandelingen. Met het sluiten van een vredesakkoord werd op 21 december 1995, na ruim twee en een half jaar, ook de NAVO-operatie *Deny Flight* beëindigd. In totaal nam het Nederlandse detachement in de periode vanaf februari 1994 met 945 sorties ongeveer dertien procent van alle NAVO-fotoverkenningssmissies voor zijn rekening.

Het vredesakkoord luidde evenwel niet het einde in van het afdwingen van het vliegverbod boven voormalig Joegoslavië. De luchtoperaties werden 'gewoon' gecontinueerd, zij het voortaan in het kader van operatie *Decisive Endeavour*. Na het sluiten van de Dayton-akkoorden waren in de regel nog drie RF-16's op Villafranca aanwezig. Deze toestellen bleven onverminderd luchtverkenningen uitvoeren: eerst ten behoeve van de *Implementation Force* (IFOR) en vanaf eind 1996 in het kader van de *Stabilisation Force* (SFOR). De zogenaamde objecten die moesten worden gefotografeerd, konden zeer verschillen. Naast de 'gebruikelijke' BDA-missies werden de fotoverkenners van de KLU ook voor andere doeleinden ingezet. Zo diende luchtverkenning ter verificatie van in kaart gebrachte militaire middelen, en werd de wederopbouw van militaire complexen, bruggen en andere belangrijke infrastructuur nauwlettend in de gaten gehouden.

Het zogenaamde *change detection* – oftewel nagaan in hoeverre de situatie zich in vergelijking met de periode daarvoor had gewijzigd – was daarbij de voornaamste opdracht. Ook werden missies ontplooid om te onderzoeken of de wederopbouw van Bosnië-Herzegovina, die met financiële

hulp van de westerse wereld tot stand kwam, wel volgens plan verliep. Met name de hout- en steenindustrie werd op de voet gevolgd. Zowel de productie als de afzet van deze sectoren werd nauwlettend in de gaten gehouden.

Daarnaast kreeg het 306 Squadron af en toe ook opdracht bepaalde verdachte locaties te fotograferen waar massagraven werden vermoed. Voorts werden diverse posities gerapporteerd waarbij de fotoanalisten van 306 vermoedens in die richting hadden. 'Nader onderzoek moest dan uitwijzen of dat inderdaad zo was,' aldus een fotoanalist van het 306 Squadron. 'Helaas is ons vermoeden later enkele keren bevestigd.'

Invoering MARS-pod en de laatste jaren op 'Villa'

Ondanks dat met de *knife-edge*-tactiek bevredigende resultaten werden geboekt, echt ideaal kon zij niet worden genoemd. Weliswaar kon een doel met het Orpheus-systeem vanaf vijfduizend voet worden gedetecteerd en herkend, identificatie was vanaf die hoogte niet mogelijk. Hoewel de behoefte aan vervanging van het Orpheus-systeem al in de jaren tachtig aan de orde was gekomen en in april 1994 door de toenmalige staatssecretaris van Defensie A.B.M. Frinking nog eens formeel aan de Tweede Kamer was medegedeeld, beschikte de KLU halverwege de jaren negentig nog steeds niet over een nieuw fotoverkenningssysteem.

Om toch doelen in Joegoslavië vanaf vijfduizend voet te kunnen identificeren, werd daarom in 1996 besloten tot een interimoplossing en het zogeheten *Medium Altitude Recce System* (MARS) aangeschaft. De eerste van de vier Per Udsen-gondels, voorzien van dit systeem, werd begin december 1996 op de vliegbasis Volkel afgeleverd. Het MARS-fotoverkenningssysteem bestaat uit twee 'natte film' camera's met driehonderd-millimeter lenzen die door de bodem van de gondel naar beneden zijn gericht.

Ondanks dat men nog niet met het nieuwe materieel had getraind en ook het opereren vanaf middelbare hoogte een nieuw fenomeen was voor de KLU-vliegers, werd van hogerhand bepaald dat de pods onmiddellijk na certificering naar Villafranca moesten worden gestuurd. Aldus geschiedde en begin 1997 werden drie systemen naar Noord-Italië overgevlogen. De MARS-pod werd daarop in februari voor het eerst operationeel ingezet. Met het direct doorzenden van de fotoapparatuur werd een gecalculiseerd risico genomen.

Het stante pede in operationeel gebruik nemen van nieuwe apparatuur boven een conflictgebied als Bosnië-Herzegowina kon immers problemen opleveren. Dat bleef de Nederlands-Belgische *Deployment Air Task Force* (DATF) – sinds oktober 1996 maakte ook Belgisch personeel en materieel deel uit van het F-16 detachement op Villafranca – echter bespaard. Ondanks de onbekendheid met het nieuwe materieel raakten de luchtmachtvliegers zonder al te veel moeite spoedig vertrouwd met de apparatuur.

Bovendien stabiliseerde de situatie in Bosnië-Herzegowina zich langzaam maar zeker. Tijdens de verkenningsvluchten in de periode tot eind 1998 stonden vrijwel continu dezelfde doelen – in totaal zo'n veertig – op het programma waarvan de betrokken vliegers en fotoanalisten inmiddels alle 'ins and outs' kenden. Volgens een luchtmachtgewijde waren er 'jongens die niet eens meer kaarten meenamen, omdat zij de doelen uit het hoofd wisten te vinden'.

Allied Force en recce

In december 1998 verhuisde de DATF van het Noord-Italiaanse Villafranca naar Amendola nabij Foggia in Zuid-Italië. Ook de luchtverkenningcomponent van het KLU-detachement werd overgeplaatst. Halverwege januari 1999 werden de reguliere werkzaamheden weer opgepakt. Anders

Tijdens operatie Allied Force opereerden RF-16's van het 306 Squadron zowel boven Kosovo als boven Servië. Op 28 mei 1999 werd door een Nederlands toestel nabij Kragujevac in Centraal-Servië een (dummy) SA-3 site gefotografeerd (Bron: Recce Intelligence Centre 311 Squadron)

dan op Villafranca, stuitte men in Amendola op het logistieke probleem hoe de foto's tijdig op het CAOC in Vicenza te krijgen.

Een dagelijkse autorit bleek geen haalbare kaart. Er werd daarop een koeriersbedrijf ingeschakeld die de foto's binnen vierentwintig uur op het CAOC diende af te leveren.

Tot de start van de luchtcampagne *Allied Force* vlogen de RF-16's vanaf Amendola in totaal 218 missies boven voormalig Joegoslavië. Met de oplopende spanningen in Kosovo werd er evenwel steeds minder een beroep gedaan op de luchtverkenningcapaciteit van het Nederlands-Belgische detachement.

Aan operatie *Eagle Eye* – waarbij met luchtverkenningsmiddelen het in oktober 1998 bereikte bestand inzake Kosovo werd gecontroleerd – namen de RF-16's geen deel omdat hierbij enkel onbewapende NAVO-vliegtuigen mochten worden ingezet.

Ook nadat in de avond van 24 maart 1999 operatie *Allied Force* van start was gegaan, werd initieel geen gebruik gemaakt van tactische luchtverkenners. Verscheidene NAVO-lidstaten boden weliswaar tactische verkenningsvliegtuigen aan, maar de Amerikaanse luitenant-generaal M.C. Short, die was belast met de uitvoering van de luchtcampagne, wenste hier aanvankelijk geen gebruik van te maken. De Amerikaanse opperoffi-

cier wilde liefst zo veel mogelijk grondaanvalsvliegtuigen inzetten en vond tactische verkenningsvliegtuigen overbodig.

Ook achtte Short de inzet van foto-verkenners boven Servië en Kosovo veel te gevaarlijk omdat de dreiging van de luchtafweer veel hoger was dan boven Bosnië-Herzegowina. Voorts heerste er, vooral in de begin-fase van het conflict, een structureel tekort aan tankervliegtuigen. De weinige beschikbare *air-to-air-refuelling* vliegtuigen werden door Short om dezelfde reden liever aangewend om jachtbommenwerpers van brandstof te voorzien.

Het niet-inzetten van de Nederlandse luchtverkenningcapaciteit vormde voor de KLU aanleiding om het op Amendola werkzame personeel van het 306 Squadron op 27 maart 1999, dus kort na aanvang van operatie *Allied Force*, terug te halen naar Nederland. De militairen bleven wel oproepbaar om binnen tweeënzeventig uur te kunnen terugkeren naar Italië. Besloten werd daarom ook de apparatuur voorlopig op de Italiaanse vliegbasis achter te laten.

Ook op Sigonella en Molesworth

Overigens was *intell*-personeel van het 306 Squadron wel vanaf andere locaties direct betrokken bij de lucht-operaties boven de *Former Republic of Yugoslavia*. Zo werd een sergeant-majoor van de luchtverkenningseenheid in de periode van 15 tot 26 maart op de marinevliegbasis Sigonella op Sicilië gedetacheerd, waar hij werd toegevoegd aan een team van de Marine Luchtvaartdienst (MLD) dat met een Lockheed P3C *Orion* wel deelnam aan luchtverkenningen in het kader van de operatie *Eagle Eye*. De KLU-onderofficier leverde daarbij de *recce*-expertise. Nadat echter operatie *Allied Force* een aanvang had genomen, werden de luchtverkenningen boven Kosovo met de onbewapende vliegtuigen stopgezet.

Voorts werden ook twee KLU fotoanalisten op 31 maart 1999 uitgezonden naar het *Joint Analysis Centre* (JAC) te Molesworth in Groot-Brittannië. Beiden werden tewerkgesteld in het zogenaamde *Multi National Intelligence Coordination Centre* (MNICC) waarbij beelden werden geïnventariseerd van de onbemande *Predator*-verkenningsvliegtuigjes, die opereerden vanaf Tuzla in Bosnië-Herzegowina.

Het MNICC, waarvan ook een Belgische en twee Britse fotoanalisten deel uitmaakten, was aanvankelijk belast met de derde fase rapportering, de minst belangrijke. De eerste en tweede fase rapportage, waarbij de meest eminente informatie uit de urenlange beelden moest worden gevist, was geheel in handen van Amerikaanse specialisten die hun werkzaamheden op respectievelijk Beale AFB in Californië en Molesworth uitvoerden. Spoedig werd echter duidelijk dat het niveau en de kennis van de beide Nederlanders en hun Europese collega's ver uitstak boven die van de Amerikaanse fotoanalisten. Al na enkele dagen werden de twee KLU-militairen, samen met de Belgische en de twee Britse collega's, betrokken bij de eerste fase rapportering.

Op last van het Pentagon werden simpelweg de rollen omgedraaid: het MNICC ging zich met de eerste fase rapportering bezighouden, terwijl de Amerikaanse PI's op Beale werden 'gedegradeerd' naar de derde fase rapportering. Tevens werd door de twee Nederlandse militairen de rapporteringscyclus danig verbeterd. De Nederlandse beeldanalisten losten het probleem van de langzame verzending van de rapporteringen inventief op door met behulp van het *Powerpoint-software* programma een analyse op te maken. Vervolgens werden de gegevens gecodeerd naar het CAOC gestuurd. Deze wijze van rapportering bleek, geheel separaat, ook door de Nederlandse fotoanalisten op Amendola te zijn bedacht. 'Zelfs de *lay out* was identiek', volgens een van de direct betrokkenen.

Naast strategische toch ook tactische verkenningsmiddelen

Initieel werd tijdens *Allied Force* door de NAVO voornamelijk gebruik gemaakt van strategische verkenningsvliegtuigen (zoals de U-2S *Dragon Lady* en de Franse *Mirage IVP*), satellieten, alsook van de hiervoor genoemde *unmanned aerial vehicles* (UAV's). Spoedig bleek echter dat deze middelen niet volstonden om de vereiste informatie bijeen te sprokelen. De strategische verkenningsvliegtuigen en satellieten hadden, doordat zij op grote hoogte opereerden, regelmatig te lijden onder de slechte weersomstandigheden, terwijl UAV's als de RQ-1A *Predator* van de USAF vanwege hun beperkte actieradius niet geheel Joegoslavië konden bestrijken.

Al gauw deed zich het gemis gevoelen van (*near*) *real time* fotomateriaal en vooral informatie over toegebrachte schade. Dit was vooral nodig omdat de bombardementscampagne vanaf medio april tot tweeënzeventig uur vooruit werd gepland, waardoor het dus van groot belang werd geacht om op de hoogte te blijven van de laatste stand van zaken over schade aan gebombardeerde doelen. Meer dan eens bleek namelijk dat een aan te vallen doel in de dagen daarvoor al was beschadigd of zelfs vernietigd, zonder dat de planners op het CAOC hiervan op de hoogte waren. Om dit te ondervangen werd, na het probleem herhaaldelijk te hebben aangekaart bij generaal Short, alsnog besloten tactische fotoverkenners aan de NAVO-strijdmacht toe te voegen. Dat ging overigens wel gepaard met felle discussies. Omdat fotoverkenners op een BDA-missie altijd iets later over een aangevallen doel moeten vliegen om de toegebrachte schade op te nemen, zijn ze moeilijk in te plannen in een aanvalsformatie, in lucht-machtjargon ook wel *composite air operations* (COMAO) genoemd.

Desondanks werden de tactische luchtverkenners aan de strijdmacht

voor *Allied Force* toegevoegd. Een groot deel van de tactische verkenningmissies, zo'n twintig procent, werd uitgevoerd door Mirage F-1 CR's van de Franse luchtmacht en Etendards IVO's van de Ae'ronautique Navale afkomstig van het vliegkampschip *Foch*. Voorts werden ook Duitse *Tornado's* voor tactische luchtverkenningmissies ingezet. Hoewel ook *Jaguars* en *Harriers* van de *Royal Air Force* over verkenningcapaciteit beschikten, is daar tijdens *Allied Force* geen beroep op gedaan. De Nederlandse bijdrage bestond uit drie RF-16's van het 306 Squadron die op maandag 26 april 1999 naar Amendola werden overgevlogen. Ook het personeel van het 306 Squadron werd op deze dag naar Zuid-Italië gedirigeerd.

De vliegtuigen van de genoemde landen werden ingezet voor zowel het zogenaamde *pre strike recce* als voor het uitvoeren van *battle damage assessment*-missies. In het eerste geval werden de fotoverkenners in de regel met de overdag ingezette COMAO's meegestuurd om opnamen te maken voor de in de daaropvolgende nacht geplande strijdmacht, althans dat was de opzet. Deze wijze van opereren kende echter 'de nodige haken en ogen' omdat slechts zelden twee elkaar opvolgende COMAO's ruwweg dezelfde route aflegden.

Twee secties op het tijdens deze periode danig uitgebreide CAOC waren verantwoordelijk voor de planning en indeling van de tactische luchtverkenners: ten eerste de *Collection Coordination and Intelligence Requirements Management*-cell (CCIRM), waar werd bepaald hoe en met welke wapenplatforms informatie over bepaalde doelen moest worden verkregen. Ten tweede de afdeling plannen waar de *master attack planners* verantwoordelijk waren voor de samenstelling van de zogenaamde *Air Tasking Orders* (ATO), het 'spoorboekje' voor de luchtoperaties. Door het hoofd van het CCIRM – een Noorse officier zonder vliegerachtergrond – en de planners werd meer dan eens 'niet dezelfde taal gesproken'.

De drie landen met tactische fotoverkenners dienden continu een vinger aan de pols te houden wanneer het ging om het logisch inplannen van de fotoverkenners. Voorts dienden de visies van de CCIRM-cell én de planners op één lijn te worden gebracht en te worden gehouden. De zogenaamde *unit-representatives* van de betrokken landen – die de her en der gestationeerde detachementen op het CAOC vertegenwoordigden – vervulden daarbij een belangrijke rol en fun-

Nederlandse bijdrage

Zoals reeds aangegeven, bestond de Nederlandse bijdrage uit drie RF-16's, waarvan één toestel als reserve diende. Het Nederlandse 'luchtverkennings-clubje' dat vanaf eind april 1999 *acte de présence* gaf op Amendola, was klein van omvang. Naast twee vliegers – die halverwege mei 1999 door een 'fris' duo werden vervangen – en twee fotoanalisten bestond de luchtverkenningsscompo-

Een Belgische luchtmachtmilitair druk in de weer met de bevestiging van een MARS-pod aan een RF-16 op de Italiaanse vliegbasis Amendola tijdens operatie Allied Force (Bron: Sectie Luchtmachthistorie, Staf BDL)

geerden keer op keer als intermediair tussen de planners en de CCIRM-cell. Nadat de ATO eenmaal was vastgesteld, werden alle deelnemende vliegtuigen door een speciale *plannings-cell* op de Noord-Italiaanse vliegbasis Aviano ingedeeld. Ook hier stuitte het inpassen van de verkenningsvliegtuigen in de aanvalsstrijdmacht menigmaal op problemen, hetgeen met name kon worden teruggevoerd op onbekendheid met het fenomeen luchtverkenning.

nent van de DATF uit technisch personeel en militairen van een van de twee ontwikkelcentrales, de zogenaamde *Lucht Mobiele Flights* (LMF).

De LMF's waren eind 1996 in gebruik genomen nadat de verouderde MFPU's waren afgestoten. Met name voor het ondersteunende personeel bleken werkdagen van zestien tot achttien uur eerder regel dan uitzondering.

Nadat op 29 april de eerste *sorties* vanwege technische problemen nog waren afgebroken, vlogen een dag

later wel twee RF-16's hun eerste fotomissie boven Kosovo. Zoals te doen gebruikelijk, werd ook tijdens *Allied Force* immer met 'paartjes' geopereerd. Daarbij ging de nummer één van de formatie in het doelgebied omlaag om foto's te maken, terwijl de nummer twee van bovenaf in de gaten hield of zijn collega daarbij niet onder vuur werd genomen. Bovendien kon, in geval van een technisch mankement aan de fotoapparatuur, altijd de nummer twee nog de doelen op de film vastleggen.

Dat de fotoverkenningssmissies tijdens de Kosovocrisis een hoog risico voor de vliegers inhielden, drukte ook zijn stempel op het rendement. Terwijl boven Bosnië-Herzegowina per missie nog vijf tot tien doelen konden worden vastgelegd, fotografeerden de vliegers boven 'Klein' Joegoslavië vanwege de dreiging van grond-lucht wapens niet meer dan twee tot vier doelen per keer. Het merendeel van de fotoverkenningssmissies voerde naar doelen in Kosovo. Een enkele maal echter, stonden ook vluchten naar Servië op het programma.

De Nederlandse fotoverkenners gebruikten boven het oorlogsgebied uitsluitend de MARS-pod. Oorspronkelijk gold boven het oorlogsgebied een hoogterestrictie, in die zin dat niet lager dan tienduizend voet mocht worden geopereerd. Kende het *medium altitude reconnaissance system* op een hoogte van vijftienduizend voet nog voordelen ten opzichte van de Orpheus-pod, op tienduizend voet waren er wellicht zelfs meer nadelen.

Omdat de camera's met enkele graden overlapping verticaal – in jargon ook wel *split vertical* genoemd – naar beneden waren gericht, moest de vlieger het doel met de MARS-pod nagenoeg loodrecht overvliegen. Wanneer hij nog ongeveer twee mijl van zijn te fotograferen doel was verwijderd, kon hij het niet meer zien omdat het op dat moment onder de neus van het toestel verdween. Voorts ontbrak, in

tegenstelling tot de zijwaarts gerichte camera's in de Orpheus-pod, een bepaalde mate van *stand off-range*. Daarenboven kregen de fotoanalisten alleen maar verticaal genomen foto's ter beschikking die veel minder geschikt waren voor de tactische analyse van een object. Ten slotte had de beperkte resolutie van de driehonderd-millimeter camera's ontegenzeggelijk gevolgen voor de details die op de foto's konden worden waargenomen. Dit leidde bij de fotoverkenningssvlucht op Amendola tot tegenstrijdige gevoelens. De vliegers liepen immers grote risico's voor een product waarvan de kwaliteit te wensen overliet. Om toch de werkzaamheden naar behoren te kunnen uitvoeren, vroeg de Nederlandse afvaardiging in Vicenza en Amendola, naarmate het conflict voortschreed, af en toe wel eens toestemming om lager te mogen opereren boven het doelgebied dan de vastgestelde tienduizend voet, bijvoorbeeld indien de weersomstandigheden daartoe aanleiding gaven. Uiteindelijk ging de NAVO ermee akkoord, dat de *foto run* ook op een hoogte van vijftienduizend voet kon worden uitgevoerd, wanneer het ermee belaste land dit wenselijk achtte.

'Adembenemende' ervaringen

De beperkingen van het MARS-foto-systeem in samenhang met de aanzienlijke dreiging om te worden neergeschoten, leidden een enkele maal tot situaties waarbij de KLU-vliegers bijna het onderspit moesten delven tegen vijandelijke luchtafweersystemen. De meest 'adembenemende' ervaring vond plaats op dinsdag 11 mei 1999 toen voor het eerst een *strike package* bij daglicht werd ingezet om doelen in de omgeving van Belgrado te bombarderen én te fotograferen. Het Nederlandse aandeel in de aanvalsformatie bestond uit vier MLU F-16's, waarvan enkele toestellen waren voorzien van de *Lantirn*-doelaanstraler, alsmede twee RF-16's. De fotoverkenners dienden een viertal doelen in de omgeving van de

Joegoslavische hoofdstad vast te leggen. Aanvankelijk verliep de missie nog zonder incidenten, hoewel de nummer twee van de formatie de doelen moest fotograferen vanwege een mankement aan de MARS-pod van de andere F-16. Boven het tweede te fotograferen object ondervond vooral de vlieger die de foto's moest nemen welk een dreiging er van de grond-lucht wapens van de Serviërs uitging. Pal boven het doelgebied werd zijn vliegtuig aangestraald door de radar van een SA-3 raketsysteem. Vervolgens kreeg hij van andere vliegtuigen te horen dat hij ook daadwerkelijk werd beschoten. Bijna een minuut lang voerde de KLU-vlieger ontwijkmanoeuvres met zijn toestel uit om de Servische raketten en luchtafweer af te schudden. In de tussentijd werd ook de tweede RF-16 beschoten. Beide toestellen wisten onbeschadigd te ontkomen.

Ook van de naderhand nog gevlogen fotoverkenningssvluchten keerden de RF-16's ongeschonden terug op Amendola. In totaal zouden er tijdens *Allied Force* 48 luchtverkenningssmissies worden voltooid die zo'n 73 vliegreuren in beslag namen.

Struikelblokken op de grond

Nadat de fotoverkenners op Amendola waren teruggekeerd, werden de films in een hoog tempo ontwikkeld. De daaropvolgende doorzending van de gegevens van Amendola naar het honderden kilometers verderop gelegen Vicenza stuitte op hindernissen. Vanwege de gevoeligheid van het materiaal én omdat er de grootste spoed was geboden om de foto's tijdig op het CAOC te krijgen, kon niet langer gebruik worden gemaakt van de eerdergenoemde koeriersdiensten. Voortaan moesten de gegevens via de beveiligde lijnen worden verzonden. Het daarvoor bestemde *Linked Operations-Intelligence Centers Europe*-systeem (LOCE) bleek veel te traag en bovendien zeer arbeidsintensief. Uiteindelijk losten de Nederlandse

beeldanalisten dit probleem, gelijk hun collega's in Groot-Brittannië, inventief op door een laptop op een scanner aan te sluiten waarmee de foto's digitaal in de computer werden ingevoerd.

Naast het probleem van de tijdige aflevering van de door fotoverken- ners vergaarde data, was onduidelijk over wat voor soort informatie het CAOC wenste te beschikken. Pas naarmate de operatie vorderde werd kenbaar gemaakt dat het operatiecentrum in Vicenza voornamelijk geïnteres- seerd was in wijzigingen van eerder vergaarde gegevens en in de rapporte- ring van schade die door NAVO-aan- vallen aan doelen was toegebracht.

Een einde aan de inzet en dreigende opheffing

Na 78 dagen oorlog voeren werd op 9 juni 1999 een *Military Technical Agreement* ondertekend. Nadat Servië zijn troepen uit Kosovo had terugge- trokken en de door de NAVO geleide KFOR-vredesmacht de Servische pro- vincie was binnengetrokken, werd op 20 juni operatie *Allied Force* formeel beëindigd. De NAVO-operatie die vanaf dat moment op de Balkan van start ging, kreeg bekendheid onder de naam *Joint Guardian*. De luchtopera- ties werden op kleinere schaal voort- gezet onder de codenaam *Joint Forge*. Met aanvankelijk twaalf vliegtuigen – waaronder drie RF-16's – bleef ook de DATF deelnemen aan de luchtopera- ties boven Bosnië en Kosovo.

Enkele maanden later, op 6 augustus 1999, werden – juist nadat men had gevierd dat de foto-vlucht tweedui- zend dagen aaneengesloten in Italië verbleef – de werkzaamheden van de fotoverkenningsvlucht van de DATF definitief gestaakt. Personeel en materieel keerden daarop terug naar de vliegbasis Volkel.

Voor het personeel zag de toekomst er op dat moment weinig hoopvol uit. Op 25 januari 1999 immers was de Hoofdlijnennotitie verschenen, een voorbode van de Defensienota, met daarin de aankondiging dat het 306

Squadron per 1 januari 2001 zou wor- den opgeheven. Gaandeweg stuitte dit voornemen op steeds meer weerstand in politiek Den Haag, en bij de bespreking van het beleidsdocument in de Tweede Kamer in juni 1999 werd – met *Allied Force* nog vers in het geheugen – duidelijk dat een Kamermeerderheid niet akkoord ging met de opheffing van het fotoverken- ningssquadron.

Het aantal operationele F-16's van de KLU werd dan ook niet met achttien teruggebracht. Wel werd de fotover- kenningstaak per 1 november 2000 verdeeld over het 311, 315 en 322 Squadron op respectievelijk Volkel, Twenthe en Leeuwarden.

Bij de Volkelse *reaction force*-een- heid werd een zogenaamd *Recce Information Centre* (RIC) opgericht waarbij de fotoanalisten en militairen van de LMF werden ingedeeld. Het 306 Squadron zelf werd vanaf 2001 belast met de *Theatre Qualification Training* (TQT) van recent gebrevet- teerde jet-vliegers, een taak die werd overgenomen van het Twentse 313 Squadron.

Conclusie en enige Lessons Learned

Luchtverkenning is een instrument dat voor vele doelen kan worden aan- gewend. De KLU beschikte sinds de hoogtijdagen van de Koude Oorlog over een eenheid die zich geheel op deze taak had gespecialiseerd; het 306 Squadron. Dat de verkenningsvlieg- tuigen van dit squadron in april 1993 samen met toestellen van de vliegba- sis Twenthe naar Villafranca werden gedirigeerd wekt in dit opzicht geens- zins verwondering.

Het verblijf op de Noord-Italiaanse vliegbasis was echter slechts van korte duur. Dat was voornamelijk te wijten aan het Orpheus-verkenning- systeem waarover men op dat moment beschikte en dat enkel geschikt was voor foto-missies op een hoogte tussen de honderd en driedui- zend voet. Na terugkomst in Neder- land werd vervolgens energie gewerkt

aan nieuwe procedures en tactieken waarvan de zogenaamde knife edge de voornaamste was. Deze maakte het mogelijk dat een fotoverkenning- component begin 1994 alsnog naar Villafranca kon worden ontplooid.

Het opereren met fotoverkenners boven Bosnië-Herzegovina mag gerust succesvol worden genoemd. Wel trok het continue verblijf in Italië een zeer zware wissel op het (specialistische) personeel van het squadron.

Ook na het sluiten van de Dayton- akkoorden eind 1995 bleef het 306 Squadron in Italië vertegenwoordigd. In 1996 opereerde men daarbij nog met de Orpheus-pod, pas vanaf begin 1997 kregen de RF-16's met de zoge- naamde MARS-pod min of meer het vermogen om fotomissies vanaf gro- tere hoogte uit te voeren. Tot het los- barsten van de luchtoorlog boven Kosovo en Servië, eind maart 1999, werden (ook) met dit systeem – ope- rerend in een beperkt dreigingsscena- rio vanaf vijfduizend voet – bevredi- gende resultaten bereikt.

Aanvankelijk werden tactische ver- kenningsvliegtuigen niet ingezet tij- dens *Allied Force*. Nadat echter dui- delijk was geworden dat onbemande verkenningsvliegtuigjes (UAV's) en strategische verkenningsmiddelen niet alle gewenste informatie konden leveren, gingen vanaf eind april 1999 tactische verkenningsvliegtuigen, waaronder ook toestellen van het 306 Squadron, actief aan operatie *Allied Force* deelnemen.

Daarbij bleek de MARS-pod onder 'echte' oorlogsomstandigheden maar beperkt inzetbaar. Door het gevaar van grondvuur mocht aanvankelijk slechts van een hoogte van tienduizend voet worden geopereerd. Uitein- delijk mocht men, op eigen risico, weliswaar vanaf een lagere hoogte gaan opereren, maar daarbij liepen de KLU-vliegers veel grotere risico's om te worden neergehaald.

Tijdens *Allied Force* bleef het vinden van een goede balans tussen het maken van betere opnamen en het nemen van meer veiligheidsrisico's letterlijk een zaak van levensbelang. Ook bracht *Allied Force* allerlei

tekortkomingen op het gebied van communicatievoering aan het licht. Zowel bij het samenstellen van de ATO's als het inplannen van de COMAO's zorgde het indelen van fotoverken- ners, veelal door onbekendheid met deze specifieke middelen, voor proble- men.

Hetzelfde gold voor de verwerking van de data. De verplaatsing van de DATF van Villafranca naar Amendola bracht in dit opzicht een extra compli- cerende factor met zich mee omdat

het fotomateriaal nu niet langer per auto binnen enkele uren op het CAOC te Vicenza kon worden afgeleverd. Om vanaf Amendola de data te ver- zenden, diende gebruik te worden gemaakt van zeer trage beveiligde telefoonlijnen.

Met name operatie *Allied Force* heeft een aantal belangrijke *lessons learned* opgeleverd. Bij toekomstige lucht- operaties zou de Koninklijke Lucht- macht eigenlijk moeten kunnen

beschikken over een fotoverken- ningssysteem dat goed bruikbaar is vanaf ten minste middelbare hoogte. Daarnaast behoort een dergelijk sys- teem digitaal te zijn. Het vermindert niet alleen de werklast van de betrok- kenen, maar vereenvoudigt en ver- snelt ook de rapporteringscyclus aan- zienlijk.

Voorts blijkt uit de Kosovo-oorlog dat slechts een beperkt aantal NAVO-mili- tairen over voldoende kennis op het gebied van fotoverkenning beschikt. Ook binnen de Koninklijke Lucht- macht is het aantal specialisten beperkt. Of de verdeling van deze kennis over de drie RF-squadrons het gewenste effect sorteert, zijnde een grotere flexibiliteit, moet nog in de praktijk worden bewezen.

Kan de luchtverkenningstaak bij het 311, het 315 en het 322 Squadron – die reeds zijn belast met zowel de grondaanvals- en luchtverdedigings- taak – even energiek worden opge- pakt als dat destijds bij het 306 Squadron het geval was? Hebben deze eenheden sowieso nog wel genoeg ruimte op de 'operationele agenda' voor een derde, zeer specia- listische, taak? De toekomst zal het leren. Daarin kan pas de vraag wor- den beantwoord of de KLU zich nog met recht '*NATO's only fighting eyes*' kan blijven noemen.

Bronnen en literatuur

Voor de samenstelling van dit artikel werden documenten uit het Centraal Archief KLU bestu- deerd, alsook gebruik gemaakt van documenta- tiemateriaal van Sectie Luchtmachthistorie. Verder werd informatie geput uit interviews met: kolonel-vlieger J. Abma, majoor-vlieger B. van Dop, majoor-vlieger M.A.J.W. Keij, kolonel-vlieger A.F. Kraak, adjudant onderoffi- cier J. Schouren, luitenant-kolonel-vlieger C. Snip en commodore-vlieger J.S. Willemse. Via deze weg dankt de auteur hen voor hun mede- werking. Een speciaal woord van dank aan het adres van *senior photo interpreter* Schouren is hier op zijn plaats. Hij leverde talloze malen met raad en daad bijstand. Ten slotte werd gebruik gemaakt van de volgende literatuur:

L.C.R.M. van den Born, 'Van de Detco' in: *Crossafranca*, nr. 10, februari 1995, 9 en nr. 11, februari 1995, 10.
'Briefje van Esther' in: *Peeljager* XLII (1994) nr. 11, 13.

W.F. Helfferich, *Squadrons van de Koninklijke Luchtmacht*, Hilversum 1994.

W.F. Helfferich, '35 jaar in the Picture. Recce tactieken drastisch bijgesteld' in: *Onze Luchtmacht* XL (1988) nr. 4, 14-16.

W.H. Lutgert en R. de Winter, *Check the Horizon. De Koninklijke Luchtmacht en het conflict in voormalig Joegoslavië 1991-1995*, Den Haag 2001.

'MFPU naar Villa Franca' in: *Peeljager* XLI (1993) nr. 5, 12-13.

'Ons Theater' in: *Friesa Franca*, maart 1994, 12-14.

W. Pennewaard, 'Leeuwarder luchtmachtdorp weer in bedrijf' in: *Leeuwarder Courant*, d.d. 02-10-1996.

J.L. Prome, 'French Operations Allied Force' in: *Air Forces Monthly*, nr. 141, december 1999, 28-35.

'Wazig clubje...' in: *De Peeljager*, april 1997, 6-7

J.S. Willemse, 'Komen en Gaan van 306' in: *Villa Versa*, nr. 9, d.d. 10-08-1994, 7.